

Biyografi/Biography

Geliş/Received: 27.10.2020 Kabul/Accepted: 08.06.2021

Biyografi/Biography, s./pp. 741-756

BESİM FATİH DELLALOĞLU VE TÜRK MODERNLEŞMESİ: AHMET HAMDİ TANPINAR ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Semra PORSUKⁱ, Kenan TAZEFİDANⁱⁱ

Öz

Türk modernleşmesinin hikâyesi gerilere uzanır. İstikrarlı bir tablo vermek gerekirse Tanzimat, temelli bir dönüşümün ilk adresiydi. Yeni dünyaya bakışın çekirdekleri bu süreçte atılmıştır. Tüm tezatlarla karşın, dünya algısı köklü bir şekilde değişmeye maruz kalmıştır. Türk toplumunu anlama noktasında Batı'da geliştirilen teoriler bir noktaya kadar işlevseldir. Nihayetinde her teori kendi tarihsel-toplumsal gerçekliğinde ortaya çıkmıştır. Ortaya atılan her teori o toplumun gerçekliğine dair izler taşır. Bundan dolayı Batı'dan farklı olan Türk modernleşmesinin kendi üslubu ve özgünlüğü içerisinde düşünülmesi gerekir. Türk modernleşmesi, Osmanlı'dan başlanarak halka rağmen halk için bir düşünce ile ele alınmıştır. Modern olmanın en önemli özelliklerinden biri dünyalı olmak iken Türkiye'de bu, uzun yıllar yapılamamıştır. Gerçek anlamda modern ve entelektüel olmak her fikre, konuya ya da düşünceye açık olmayı gerektirir diyen Besim Fatih Dellaloğlu'na göre, Türkiye'de modernleşme trajedisini en iyi anlatan kişi Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Bu çalışmanın amacı, Türk modernleşme sürecine genel bir bakış sunmak ve Besim Fatih Dellaloğlu'nun bu süreci Ahmet Hamdi Tanpınar üzerinden yaptığı değerlendirme ile ortaya koymaktır. Çalışmada literatür taraması yapılmış, Türk modernleşmesi üzerine ele alınan çalışmalar incelenmiş ve Besim Fatih Dellaloğlu'nun eserleri birincil kaynak olarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Türk modernleşmesi, Ahmet Hamdi Tanpınar, Muhafazakârlık, Batı.

Besim Fatih Dellaloğlu and Turkish Modernization: An Evaluation on Ahmet Hamdi Tanpınar

Abstract

The story of Turkish modernization goes back to give a stable picture, Tanzimat was the first address of a fundamental transformation. The seeds of looking at the new world were laid in this process. Despite all the contradictions, the perception of the world has undergone drastic change. The theories developed in the West in terms of understanding Turkish society are functional up to a point. Ultimately, each theory emerged in its historical-social reality. Therefore, Turkish modernization, which is different from the West, should be considered in its own style and originality. Turkish modernization has been handled with a thought for the people despite the people starting from the Ottoman Empire. While one of the most important features of being modern is being an earthling, this could not be done in Turkey for many years. According to Besim Fatih Dellaloğlu, who says that being modern and intellectual in the real sense requires being open to every idea, subject or thought, Ahmet Hamdi Tanpınar is the person who best describes the modernization tragedy in Turkey. The purpose of this

ⁱ İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, sosyologsemra@hotmail.com, ORCID ID:0000-0002-7186-2236

ⁱⁱ İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, kenan.fidan@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6054- 0576

study is to present an overview of the Turkish modernization process and to reveal this process by Besim Fatih Dellaloğlu's evaluation of Ahmet Hamdi Tanpınar.

Keywords: Modernization, Turkish modernization, Ahmet Hamdi Tanpınar, Conservatism, West.

Giriş

Modernliğin başlangıcıyla ilgili tam bir anlaşmaya varılamasa da Aydınlanmayla beraber insanlığın düşünce yapısı dinin etkisinden kurtularak merkeze aklı almış ve bu süreç 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam etmiştir. Modernlik ile birlikte birçok alanda büyük dönüşümler yaşanmış ve bu dönüşümler daha çok ekonomik, siyasal, düşünsel, sanatsal, teknolojik ve sosyal alanlarda kendini göstermiştir (Saygın, 2016, s. 70). Aydınlanma düşüncesinde doğa veya toplum biliminde nesnel bir bilimin kurulabileceğini varsayarak bunun temelinde insan aklına olan güven vurgulanmakta ve gelinen zamandan insanların daha özgür, eşitlikçi ve mutlu olabileceği bir toplumun gelişeceği savunulmuştur.

Rönesans, Reform ve Sanayi İnkılabının Batı Avrupa'da gerçekleşmesi, Avrupa'nın toplumsal yapısını baştan aşağı değiştirmiştir. Bu süreç Batı Avrupa'yı kendisi dışında kalan dünya için ulaşılması gereken bir hedef haline almıştır. Sanayi İnkılabı sonrasında meydana gelen bu modern toplum, birçok düşünürün göre toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel yönden varabileceği son merhaleyi oluşturmuştur. Bu oluşum, diğer toplumların varabilecekleri noktayı gösterirken onlara bu noktaya varmada kılavuzluk etmeyi de ihmal etmemiştir. Ancak tek yönlü olan bu modernlik anlayışı, bilhassa modernleşmeye çalışan ülkelerde birtakım eleştirilere neden olmuştur. Modern toplum olabilmenin nihai yolun Batı'nın geçtiği aşamalar olmayacağını, alternatif çoğulcu modernlik kuramları ile "Batı Dışı Modernlik" kavramıyla açıklanmaya çalışılmıştır (Kurtdaş, 2012, s.103). Dünyada tek bir modernleşme tipinin olmadığı gibi tek bir algının da olmadığı düşünülmüştür. Özellikle Türk modernleşmesinde kutuplaşmaların olduğu örnekler mevcuttur.

Türkiye modernleşme çabası içerisinde olan bir ülke olmuş, algılamaya bağlı olarak modernleşme ulaşılması ya da uzaklaşılması gereken bir durum ortaya çıkarmıştır. Türkiye modernleşmesi Osmanlı'nın Batı karşısında eski gücünü kaybetmeye başlaması ile dikkatini Batı'ya yöneltmiş ve oradaki gelişmeleri uygulamaya başlamıştır. Bu gelişmeler bürokratlar tarafından halk için "halka rağmen" anlayışıyla tepeden inme şekliyle uygulanmaya çalışılmış ve kendisinden kopuk olan bu uygulamayı özümseyemeyen halk ile çatışma kaçınılmaz olmuştur (Kurtdaş, 2012, s.103). Cumhuriyet dönemi modernleşmesi de daha önceki anlayış devam ettirilerek toplumsal değişim, toplumun iyiliği için devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar toplumun bu dönüşüm için potansiyeli olsa da Birinci Dünya Savaşı ve ardından gelen Kurtuluş Savaşı toplumu hayli yıpratmıştır. Bu nedenle gerekli değişim ve dönüşümler devlet eliyle gerçekleştirilmiştir (Göle 1998, Göle 2002, Kurtdaş, 2012, s. 111). Bu değişimin zamana yayılarak toplum tabanında benimsenmeden hızlı bir şekilde, Batı ile mesafeyi kapatma düşüncesi taşıması, modernleşme çalışmalarını yüzeysel ve Batı'daki gibi doğal bir oluşumdan çok yapay bir şekil almış ve derin, özümsemekten çok bir dayatma olmasından

yanlış uygulamalara ve algılamalara neden olmuştur. Özellikle Cumhuriyet dönemi edebi eserlerde modernleşmenin zihin dünyası, topluma yansımaları ele alınmıştır. Bu süreci romanlarında ele alan yazarlardan biri Ahmet Hamdi Tanpınar olmuştur. Tanpınar'ın (1901-1962) Cumhuriyet döneminin çalkantılı süreçlerine denk gelmesi, modernleşme olgusunu tarihsel, sosyolojik yönden ironik bir yöntem ile değerlendirmesi önemlidir. Bu değerlendirmeler Dellaloğlu tarafından modernleşmenin serüveni kritik edilmiştir.

Dellaloğlu, Boğaziçi Üniversitesinde öğrencilik yıllarında çok duyduğu fakat okuyamadığı Tanpınar'ın "Huzur" adlı romanını okuduğu ve romanın kendisine "muhafazakâr" gibi gözüktüğünü, daha sonraki yıllarda W. Benjamin üzerine çalışma yaparken kent, mekân açısından ilginç olacağını düşündüğü Tanpınar'ın "Beş Şehir" kitabını okumaya başladığını ifade etmektedir. Bu noktada kendisini utandıran iki hususu dile getiren Dellaloğlu; Beş Şehir kitabını okuduğu zamanlarda otuz beş yaşlarında olduğu ve bu kadar geç okumuş olması ve yirmili yaşlarında iken okuduğu Huzur kitabını otuz beş yaşlarında tekrar okuduğunda onun artık muhafazakâr olarak görünmemesidir. Tanpınar ile ilgili kitap yazma ihtiyacının o anda belirginleşmeye başlar. Kendisinin Tanpınar'a hayranlığının Beş Şehir' i okumakla başladığını, Tanpınar'ın şairliği ile romancılığından çok memlekete bakış tarzı, zihniyeti olduğunu bunun da kendisinin bu memlekete ve kendine bakış tarzını değiştirmesine yardımcı olduğunu vurgulamaktadır (Dellaloğlu, 2016, s. 1-3).

Yıllarca çeşitli üniversitelerde Tanpınar üzerine ders verdiğini ifade eden Dellaloğlu, Tanpınar ile ilgili kitap yazmasının ve ders olarak vermesinin gerekçesini, öğrencilerine Tanpınar, Peyami Safa, Yahya Kemal, Abdülhak Şinasi Hisar'ı okuyup okumadıklarını sorduğunda genellikle okumadıklarını ve sebeplerinin ise saydığı yazarların 'muhafazakâr' görünmeleri olarak açıklamaktadır. Aslında Dellaloğlu bu süreci yıllar önce de kendisi yaşamış olduğundan yazdığı kitabın kişisel bir derde dayandığı, kendisindeki değişimi ülkenin yaşadığı toplumsal değişimle meşrulaştırmak istemektedir (Dellaloğlu, 2016, s. 4).

Tanpınar'ı okuduğunda onu muhafazakâr olarak nitelendirmeyi Türkiye modernleşme zihniyetinin ürettiği hurafe olarak değerlendiren Dellaloğlu, Tanpınar'ı okumaya tenezzül etmeyen ya da okunsa dahi onu anlamamanın önüne geçenin Tanpınar'ın ne söylediğine odaklanılması, dile getirdiği şeyi hangi tavırla yaklaştığını göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Bütün bunlardan hareketle bu çalışmada ilk olarak modernleşme olgusunun genel hatları üzerinde durulacaktır. Modernleşmenin ortaya çıkışı ve gelişiminin yansımaları ele alınacaktır. Daha sonra Türk modernleşmesine yer verilerek, modernleşme olgusunun Türkiye' ye yansımaları irdelenecektir. Sonrasında ise Dellaloğlu' nun modernleşme olgusuna bakışı, kavramsal çerçevesi ile Tanpınar üzerinden Türk Modernleşmesine eleştirel bakışı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. Modernleşme Kavramı

Batı Avrupa'da 17. yüzyılda bilim ve teknolojiadaki gelişme ve değişimler sonucunda ekonomik büyüme sağlanmış, toplumlar adına "modernleşme" denilen yeni bir yaşam şekline, kültürel ve kurumsal değişim aşamasına gidilmiş, tüm dünyada etkisi hissedilen sosyal ve siyasal bir örgütlenme şekli yaratmıştır. Bu aşamada insanlık, modernite denilen yeni bir hayat biçimine ve modernizm denilen ve düne ait olmayan bir dünyada yeniden biçimlenmeye başladı. Bu bağlamda modernizmin kökeninde Batının tarihsel ve toplumsal gelişim ve değişim evresi vardır. Başka bir ifadeyle, Batıda kendi iç dinamikleri sayesinde kendi içinde bir modernleşme süreci yaşanmaya başladı. Bu değişimin felsefi anlamda alt yapısını, on sekizinci yüzyılda belirgin hatları ile ortaya çıkan Aydınlanma Felsefesi oluşturmuştur. Aydınlanma ile birlikte, toplumun geleneksel bilgi yapıları (gelenek, mit, hurafe vs.) ile mistifiye ve metafizik anlaşılmasına karşı çıkmış, insanın ve toplumun "özgürleşimi"nde ve "ilerlemesi"nde akıl (us) tek ölçüt olarak kabul edilmiştir (Akt. Çaylak, 1998, s. 153).

Modernlik, 18. yüzyıl Avrupa aydınlanmasından 1980'lı yılların ortasına kadar birçok unsur ile karakterize olmuş bir dönemi temsil etmektedir. Aydınlanmacı düşünürler insanlığın ilerlemesinin ancak eşitlik ve özgürlük arayışıyla gerçekleşebileceğini bunun da bireyselleşme, rasyonelleşme, demokratikleşme, sekülerleşme ile mümkün olacağı görüşüdür. Aydınlanmacılar geleneğe, dinsel otoriteye ve teslim olunmuş inançlara eleştirel yaklaşmış bilimsel düşüncenin gelişimine önem vermişlerdir (Giddens ve Sutton, 2020, s. 28). Avrupa feodalizminden sonra ortaya çıkan toplumların ayırt edici yönleri için bir şemsiye özelliği taşıyan modernlik dönemi; endüstrileşmeyi, kapitalizmi, kentleşmeyi ve şehirciliği, sekülerleşmeyi, demokrasinin oluşumu ve yayılımı, üretim yöntemlerinde bilimsel ölçütlerin kullanılmasını kapsamaktadır. Modernliğin sosyal düzen olarak, maddi üretimin sınırlarının aşılmasında, görece zengin ülkelerin büyük kazançlar edinmelerinde ve yaşamın her alanına daha fazla eşitlik getirme bağlamında başarılı olmuştur. 20. yüzyıl süresince pek çok sosyolog modernliği, tüm ülkelerin arzu ettiği ya da en nihayetinde kabul edeceği bir sosyal model özelliği taşıdığını ifade etmişlerdir (Giddens ve Sutton, 2020, s. 29). Bu istek, Türkiye için de oluşmaya başlamış ve Türk modernleşmesi Osmanlı'dan başlayarak devam eden bir gelişme halinde devam etmiştir.

2. Türk Modernleşmesi

Osmanlı'nın modernleşme süreci militer bir süreç olarak kendini gösterir, sürekli üstün olan Osmanlı'nın Batı'dan bu üstünlüğü kaybetmesiyle fark eder ve süreç ilk olarak top, tüfek ile stratejik açıdan deneyimlenir. Osmanlı'da sürekli toprak kaybının yaşanması, aydınların modernleşmeyi bir beka sorunu olarak görmeleri ve Osmanlı'yı nasıl kurtarabilecekleri sorusu üzerine temellenen bir üst yapı olgusudur. Hem Osmanlı hem de Türkiye modernleşmesi siyasi seçkin ve devletin ihtiyacı olan bir modernleşmedir. (Kaçmazoğlu,2020: 83,88) Modernleşmenin trajik olduğu daha önce vurgulanmakla birlikte onu trajik yapan, bir tabiiyet ile tepki arasında bir diyalektik olan modernleşme, Batı gibi

olmaya çalışıp bağımsızlık mücadelesini Batıya karşı vermektir (Dellaloğlu, 2016, s. 169). Burada modernleşen toplumlar özelde Türk modernleşmesi için yapılan tartışmalara bakıldığında olgunun uygulayıcılar tarafından yüzeysel bir yapıdan ele alındığı görülmektedir. Modernleşmenin kültürel tabanlı bir olgu olduğu düşünüldüğünde bu sürecin aslında güçlü olamamasının temel nedeninin kültürün (bir denize benzetecek olursak denizin geç ısınıp geç soğuyan bir yapısının olmasından kaynaklı), derin ve uzun vadeli olmadan, nüfuz etmeden, ayrıntıları göz ardı ederek başarı sağlanması kolay olmamaktadır (Dellaloğlu, 2020, s. 313).

Osmanlı İmparatorluğunun Batı orduları karşısında İnebahtı/Lepono (1571) yenilgisiyle süre gelen mağlubiyetlerinden bu yana askeri alanda sonra diğer alanlarda devam eden modernleşme/batılılaşma hareketlerinin nitelikleri ve dozu farklılaşmakla beraber aralıksız olarak günümüze kadar devam etmiştir. Tanzimat'tan Cumhuriyet dönemine kadar ağırlıklı olarak teknik alanlarda öncelik verilen batılılaşma gayretleri daha sonra kültürel alanlarda da Batı'nın takip edilmesi ihtiyacı hissedilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu Batı karşısında mağrur halinden Batı'dan etkilenme aşamasına geçerken önce tereddütlü davranmış, daha sonra karşılaştığı problemleri mevcut sistemden ve dinin toplumsal yaşamdaki öneminden ödün vermeden halletmeye çalışmıştır. Batı'da gelişen bilim ve teknolojinin Batı toplumlarına sağladığı mutlak egemenlikten Osmanlı İmparatorluğu da Batı'ya kuvvet veren değerler olarak gördüklerine talip olmaya başlamıştır. Bu noktada Batı'dakileri alma konusundaki tereddütlü halini arkada bırakarak kendini restore, ıslah etme, zamanla da radikal modernleşme politikalarını uygulama aşamasına geçmiştir. Bütün bu batılılaşma serüveninde Osmanlı-Türk modernleşmesi hep parçalı bir seyir izlemektedir. Bu anlamda, Osmanlı Türk tarihi bakımından modernleşme politikalarını uygulama fırsatını eline geçiren her iktidar kendi çerçevesinden makul gördüğü bir alanı veya çizgi temel alarak Batılılaşmaya gayret etmiştir (Aytekin, Kaçmazoğlu,2020; s. 326-327).

Muhteşem bir maziye sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nun aynada sürekli geçmişini görmesi, perdenin ardında kalan dünyanın yaşadığı değişim ve dönüşümü fark etmez olmuştur. Ne zaman devlet, siyasi gücün savaşla tespit edildiği bir süreçte askeri açıdan yenilgilerle karşılaşmış, bu sefer mevcut kimliğiyle yüzleşmiştir. Savaş kayıplarına bağlı olarak Batı'yı takip etme yoluna girmiştir. Böylelikle Osmanlı'nın Batı'ya dikkat kesilme ve modernleşme hikâyesi başlamıştır. Bu bağlamda, bakıldığında birçok kişinin üzerinde hemfikir olduğu mevzu modernleşmenin askeri alanda başladığı gerçeğidir (Dursunoğlu, 2020, s. 104). Bernard Lewis'e göre, (1993, s. 46) Bir Batılılaşma politikasına ilk bilinçli girişim başka bir deyişle Avrupa uygarlığından seçilmiş bazı unsurların taklidine ve benimsenmesine ilk bilinçli adım on sekizinci yüzyıl başlarında oldu.

Osmanlı bürokrasisinin bir kesimi modernleşmenin gereksinimlerine, bir ölçüde erkenden uygun hale getirilmiş ve 19. yüzyılda, reform liderliğini devralmıştır. Bu reformcu bürokrasi, reformun can alıcı noktası olarak, askeri ve sivil bürokrasiyi hazırlayan eğitim kurumlarının modernleştirilmesi esas alınmıştır (Mardin, 1995b, s.56). 18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme alanı askeri alanı kapsıyordu. Modernleşmenin askeri

sınıftan başlamasının temel sebebi askerin merkez-çevre konumlanmasında merkezde yer almasıdır (Kanık, 2020, s.125). Osmanlı döneminden günümüze kadar Türk tarihinde ve siyaset hayatında ordunun önemi makul bir süreklilik gösterir. Böylelikle ordu dünya görüşünü asla değiştirmeyen, toplumun üzerinde duran ve ondan bağımsız bir kurum olarak görülür. Bu anlayış, aynı zamanda, modern Türk tarihi ve siyaseti hakkında daha iyi ve daha derin bir kavrayış sağlayan, çoğu zaman sert ve dramatik olan değişiklikleri belirsizleşme eğilimi gösterir (Ahmad, 1995, s.9-10).

Şerif Mardin *Türk Modernleşmesi* adlı çalışmasında Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı ile olan ilişkisini şöyle açıklamıştır:

Osmanlı İmparatorluğu, Batı uygarlığı adını verebileceğimiz kültür bütünüyle hiçbir zaman ilişkisini kesmemiştir. Ne var ki, İmparatorluğun yükselme devrinde, Osmanlılar, kendi uygarlıklarını Batı'ninkinden üstün saymışlar, Batı'nın bir "model" olarak izlenmesi bir sorun olarak ortaya çıkmamıştır. İmparatorluğun gerilemeye başlamasıyla, niçin geriledi sorusu, önce devlet yönetiminin bozulduğu ileri sürülerek, daha sonra belki de yüzeyleşen bir tutumla Batı'nın askeri üstünlüğü gösterilerek, cevaplanmıştır. Böylece, daha 18. yüzyıl başlarında, Batı'nın askeri kurumlarının ve silah gücünün imparatorluğa nasıl getirilebileceği en önemli devlet sorunu olmuştur. Bu düşünceler, III. Ahmet zamanında (1703-1730), bilhassa 1720'lerden sonra, Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'nın (1718-1730) desteğiyle teşvik görmüştür. Batıcılığın bu ilk devresinde Batı'nın askeri teknolojisinin savaştaki rolü ve savaşın sonucunu kısmen Tanrı'ya bırakma şeklindeki köklü inanç tartışılmıştır. Zamanla (1780'lerde) bunun karşısında, savaşta en çok teknolojinin sonuç vereceği görüşü belirecekti. Gerilemeyi "din bütünlüğü"nin yitirilmesine bağlayan biraz farklı görüşlerse bir kısım ulema arasında ortaya çıkmıştır (Mardin, 1995a, s.10).

Osmanlı aydınları ülkeyi kurtarmanın ancak Batı tipi reformlarla ve sivil- asker-bürokratlar tarafından gerçekleştirilebileceğine inanmıştır. Bu tipik anlayışın en önemli temsilcisi Ziya Gökalp'tir.

Cumhuriyet döneminde ise sosyologlar Türk modernleşme çabalarını sosyolojik açıdan incelemeye çalışmışlardır. Bu konuda önemli ve ayrıntılı çalışmalar yapan sosyologlar arasında ilk akla gelen isimler Niyazi Berkes ve Şerif Mardin'dir. Örneğin Mardin Türk modernleşme çabalarını belirli bir tarihsel süreklilik içerisinde ele alıp incelemiştir.

Mardin'e göre, Batı'da ortaya çıkan teorilerin Türk toplumu hakkındaki geçerliliği bir dereceye kadar işlevseldir. Bir noktadan sonra kendi açıklamalarımızın ihtiyacı derinden hissedilmiştir. Çünkü her kuram ve model içeriden bir bakışla kendi tarihsel-toplumsal geçerliliğin izlerini taşır. Mardin, Osmanlı'da ve Türkiye'de ne'î şahsına münhasır "yapı"ların, yani genel geçer modellere tekabül etmeyen ara katmanların önemini birçok yazısında vurgulamıştır. Bunu daha iyi anlayabilmemiz için Türk modernleşmesinin yeni baştan ve yepyeni bir dille incelenmesini teklif eder. Türk modernleşmesinin başka modernleşmelere benzemeyen kendine göre akışı ve üslubu vardır. Mesela, büyük sosyal çalkantıların bir 'teori' aracılığıyla değil de romanda kurulan bir 'tez' aracılığıyla işlenmiş olması kendi içinde özgün bir tür oluşturur. Batı ve Batı meselesinin en ilginç

karşılaştırmalarını bu tezli romanlar sayesinde öğreniyoruz. Şiirde, romanda, hikâyede birçok örneği bu çerçevede yorumlayabiliriz. Peki, başka modernleşmelere benzemeyen Türk modernleşmesinin özgünlüğü/farklılığı nerde yatmaktadır? Bunun da yanıtı ancak yaşanan çevrenin kültürel birikimi içselleştirerek ve zenginleştirerek verilebilir. (Takış, 2008, s. 11)

H. Bayram Kaçmazoğlu' na göre, Türk modernleşmesi, özellikle belirli bir eğilimin düşün dünyasında karşılık bulur. Bu anlayışa göre, güya, Batı'dan bağımsız, yerli, Türkiye'ye özgü bir modernleşme modeli gelişmiştir. Bu modernleşme biçimi yerli, muhafazakâr, Batı dışı, kendine has özelliklere sahiptir. Batı modernleşmesinin belirli dayatmalarına karşı, kendi alternatif yaşam şeklini üreten yeni bir yapı ortaya çıkmıştır. Türk modernleşmesi yaklaşımı, bize özgünlük anlayışının bir başka şeklidir. Bize özgünlük; tamamen bize ait olursa, kendine özgü siyaset, kavram, anlayış üretebiliyorsa özgündür. Yoksa biz özgünüz demekle, özgünlük olmaz (Kaçmazoğlu, 2012, s. 197-198). Kaçmazoğlu, Batı ile karşılıklı ve eşit koşullarda ilişki kurmak, etkileşim içerisinde olmak ve bu ilişkiyi sürdürmek başka şeydir, Batı'ya bağımlılığı yaşamın tüm alanlarına aktarmak, Batı'nın etkisi altında kalmak ve her şeyi Batı'ya göre tanımlamaya çalışmak başka şey olduğunu söyler. Bir toplumun kimliğini, kişiliğini, kendi özelliklerini muhafaza etmesinin yolu, rakip kimlikler karşısında edilgen değil, eşit pozisyonda ilişki yürütmesidir. Kimliğinde meydana getirmek istediği değişimleri de yine kendi tecrübeleriyle, hiç kimsenin etkisinde kalmadan, çıkarları doğrultusunda kendini gerçekleştirmesidir. Kaçmazoğlu devam eder:

Batı dışı modernlik diye bir şey mümkün olabilir mi? Modernleşmenin aslı, esası Batı'dır, Batı burjuva düzenidir. Bu anlayış, anlayışı kamufle edenlerin yaklaşımlarına, olayın ruhuna aykırıdır. Batılı yapılardan kopya çekerek Batı'ya karşı alternatif yaratılabilir mi? Bu tavır, 'bakın biz farklıyız ama sizdeniz. Bizden size hiçbir zarar gelmez, sizi örnek alıyoruz ve size karşı değiliz. Varımız yoğumuz sizin çıkarlarınıza, sömürü düzeninize feda olsun. Yeter ki bizi tamamen dışlamayın. Sizin modern köleniz olmaya hazırız' yaklaşımıdır. Bu anlayışlardan ne güçlü bir Batı karşıtlığı, Batı sorgulaması doğar ne de bu anlayışlar Doğu'nun Batı karşısında güç oluşturmalarını sağlar. Bu anlayış, güç birliğini Batı çıkarları adına parçalama, Batı'nın egemenliğine hizmet etme anlamına gelir. Safını, yerini belirlemeden, tarihi görevini bilmeden Batı'ya sırnaşarak, Batı'ya alternatif olunamaz. Önce yerini bilmek o bilince sahip, tarihe ve tarihsel bilince sahip olmak gerekir. Batı dışı bir bilince, dünya görüşüne, bakış açısına sahip olmadan toplumumuzun çıkarlarını korumak mümkün olamaz ve olamadığı da yakın tarihimizde tüm çıplaklığı ile görülmektedir. Türk modernleşmesi kavramı kopyadır (Kaçmazoğlu, 2012, s. 202).

3. Besim Fatih Dellaloğlu ve Türk Modernleşmesi

Besim Fatih Dellaloğlu'nun Türk modernleşmesine bakışını açıklamak için öncelikle Dellaloğlu'yu tanımak, Türk modernleşme sürecini ve özelde Ahmet Hamdi Tanpınar² örneği üzerinden anlatılması daha açıklayıcı olacaktır.

1Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında Besim Fatih Dellaloğlu olan, sadece Dellaloğlu olarak bahsedilecektir.

2Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında Ahmet Hamdi Tanpınar sadece Tanpınar olarak ifade edilecektir.

Dellaloğlu, Türkiye'nin Tanzimat³'tan beri bir modernleşme ülkesi olduğunu belirtmiştir. Modernleşme kavramını ise başka bir yerden görme, beğenme ve almak olarak ifade etmiştir. Bu anlamda Türkiye'nin Batının modernliğine kayıtsız kalmadığı görülmektedir (2014, s.114-115). Günümüze bakıldığında modernlik de geçmişe ait bir kavram olmaya başlamış, post modern denebilecek bir sürecin yaşandığı söylenebilir.

Sosyal bilim literatüründe Batı dışı modernlik, çoğul modernlik gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir. Burada modernliğin artık sadece Batıya ait bir mülk olmaktan çıkıp "dünyalı olmak"tan söz edilebileceği ifade edilebilir. Modern olmanın dünyalı olmayı gerektirdiğini ifade eden Dellaloğlu kendini anlamanın yolu dünyayı anlamaktan geçtiğini ve bunu ilk başaran medeniyetin Batı olduğunu vurgular (Dellaloğlu, 2014, s.115-116). Türkiye'de ise cemaatleşmiş bir toplum yapısı olduğundan dolayı uzun yıllar dünyalı olmayı başaramamıştır. Son yılların özellikle genç okuyucuları bu yapıyı kırmaya başlamış ve dünyalı olma adına her kesimin eserleri okunmaya başlanmıştır.

Modernlik Batı'nın kendi içsel, toplumsal ve sınıfsal dinamikleriyle modern olması, bir amaçtan çok bir sonucu ortaya koymaktadır. Sınıfsal, kişisel sınıfların çıkarlarının çatışması modernliği ortaya çıkarmıştır. Bu modernlik ise ulus-devlet, kentleşme, çekirdek aile, sanayi üretimi, cumhuriyet, demokrasi, insan hakları, kadın ve çocuk haklarıdır. Modernleşme ise ilk olarak modern olamamanın farkındalığı ile başlayan bir projedir. Batı'da iktidar toplumsal zeminden siyasal zemine doğru yönelirken modernleşme ülkelerinde tersi bir durum söz konusu olmaktadır. Batı'da aydınlar değişim süreçlerinde ve zihniyet zemininde aktif rol oynarken Türkiye'de bunu hem düşünen hem de gerçekleştiren siyasal yapıdır. Bu nedenle Türkiye modernleşmesi devletin taleplerine göre hareket eden üst yapısal ve hiyerarşik bir özelliktedir. Ayrıca bir aydın hareketi olup toplumsal harekete dayanmamaktadır. Türkiye'deki modernleşmenin kısır olması taşıyıcısının bürokrasi olmasından kaynaklanmaktadır (Dellaloğlu, 2016, s.167-168).

Dellaloğlu, 12 Eylül 1980 darbesini modernleşme projesinin sonu olarak görmektedir. Modernleşmenin devamı için darbelerin gerekli görülmesi, modernleşme ile modernliğin birbirinden çok farklı olduğunun göstergesidir. Türkiye'nin modernlikle asıl ilişkisinin seksenlerden sonra idrak edilmeye başlandığı ve toplumsal bir boyut kazanmaya başlandığı söylenebilir. Türkiye her ne kadar modernleşme zihniyeti açısından paradoks olsa da ilk olarak Turgut Özal şimdi de Recep Tayyip Erdoğan ile modern olmak istiyor. Türkiye, toplumsal modernliğini dindar ailenin kızının kente, üniversitenin kapısına gitmesi, Kürtlerin kimliklerinin tanınmasını istemesi, Alevilerin çocuklarının zorunlu din dersi almalarını istememesi ile inşa etmektedir. Bu modernlik talebinin ardında bir toplumun, bilincin,

³ Türk/Osmanlı modernleşmesi kapsamında Batı tekniğinden yararlanmasını 18. Yüzyıl ile sınırlı olmadığı, 1453'te İstanbul'u almak için yapılan hazırlıklarda topların dökümünde Macar ustalarından yararlanılmıştır. İlber Ortaylı'nın da Osmanlı modernleşmesinin Tanzimat devriyle sınırlanamayacağını, daha eskiye uzanan bir olgu olduğunu belirtmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nde 18. Yüzyılın sonlarına kadar planlı ve bilinçli bir Batıcılığa/modernleşme girişiminin olmadığı, ilk bilinçli Batıcılığa girişimlerinin 3. Selim döneminden itibaren olduğunu belirtmek gerekir (Kaçmazoğlu, 2020, s. 67).

arzunun ve hırsın olması ve Batı istediği için değil kendisinin öyle istemesi yatmaktadır. Böylece modernlik Türkiye’de artık yerleşiyor ve toplumsallaşılıyor fakat bu durum modernleşmeciler tarafından anlaşılammaktadır (Dellaloğlu, 2016, s. 173-174). Nilüfer Göle’den (2000) aktaran Dellaloğlu:

“İslamcı hareketleri modernleşmeye karşı bir tepki olarak görmek kolaycılıktır. İslamcı hareketlerin, birçok diğer ülkelerde de modernleşmeci süreçlerin sonunda ortaya çıktıkları hatırlanmalıdır. Modernleşme süreçlerine bağlı olarak sosyal akışkanlığı ifade ettikleri ölçüde, bir anlamda modernleşmenin ürünleridirler” ve “Modernliğin İslami eleştirisi, modernliğin yerleştirilmesindeki yeni bir aşamanın belirtisi olarak okunabilir.” Bu noktada İdris Küçükömer’ in “Sağ soldur, sol da sağdır” sözü daha iyi anlaşılabilir (Akt. Dellaloğlu, 2016, s.173-174).

Modernleşme, bütün toplumlarda din ve gelenek ile bir çatışma içinde olmuştur. Bu bir kalitesizlik ve seviyesizlik olarak açığa çıkar. Her modernleşmenin sonradan görme olması, modernleşme hastalığı ile açıklanabilir. Tanpınar’ı muhafazakâr gösteren de modernleşme zihniyetinin basitliği ve yüzeyselliğidir. Türk modernleşmesinin bir özelliği, kamusal alanı modernleştirmeyi başarmış ama zihinlere yönelemediğinden geleneğe yenik düşmüştür. Türkiye’deki başörtüsü meselesi de bunun önemli göstergelerindendir. Bir diğer özellik ise özneyi aktör olmak yerine onu nesne haline getirmesidir. Özne sürekli olarak kendisi olmak yerine başkalarının hayatını yaşamak zorunda kalan ve biçilen, dikilen bir özne konumundadır. Türkiye geçmişini tamamen unutarak toplumun hafızasını yok saymaktadır (Dellaloğlu, 2016, s. 180-181).

Türkiye’de modernlik ile modernleşme kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır. Dellaloğlu bunun doğru olmadığını ve modernleşmeyi “kendisinin modern olmadığını bilincine varma” durumu olduğunu nitelendirmektedir. Modernleşmenin farkına vardığı bu durumdan dolayı bir panik durumunun olduğu aynı zamanda; ‘modernliğe, modern olmayanın gösterdiği bir tepki’ olarak bakar. Ona göre; modernleşme modernliği ‘taklit etme süreci’ aynı zamanda, Batının beş yüz yılda yaptığını bizim elli yılda yapmamız gerektiği fikri ile kültürel anlamda bir hazımsızlık süreci olarak değerlendirir (Dellaloğlu, 2016, s. 50).

Tek bir modernlikten bahsedilemez. Eğer modernleşme modernlikle ilişki kurma durumu ise nereden tutulduğu önemlidir. Türkiye’de modernleşmeciler modernliği yanlış yorumlamış aynı zamanda bazı özelliklerine abartarak yoğunlaşmış ve Batı’nın tümünü bu yorumlama çerçevesinde düşünmüşlerdir. Batıda modernliği eleştirenler avangart olurken Türkiye’de modernleşmeyi eleştirenler muhafazakâr olmalarıyla konumlandırılmaktadır. Türkiye’de modernleşmeyi savunanlar Batı’nın muhafazakârlarıyla ilişki kurarken, muhafazakâr olarak nitelendirilenler Batı’nın uyumsuz dedikleriyle ilişki içinde olmaktadır. Türkiye’deki bu çelişki modernleşme zihniyetini ortaya koymaktadır. AKP’nin Avrupa Birliği’ne katılmayı istemesi muhalefet olan CHP’nin ise karşı çıkmasını örneklendirilmektedir (Dellaloğlu, 2016, s. 52).

3.1. Tanpınar Üzerinden Türk Modernleşmesine Eleştirel Bir Bakış

Dellaloğlu'na göre Türkiye'nin modernleşme trajedisini en iyi anlatan Tanpınar'dır. Dellaloğlu, modernleşme sürecini Tanpınar üzerinden açıklar. Tanpınar'a göre Türkiye'nin modernleşmesi bir ölüm kalım meselesi olup kaçınılmazdır.

Bütün modernleşmeler trajiktir diyen Dellaloğlu, ülkemizde modernleşmenin biliminden çok edebiyatının yapıldığı bunu da en iyi yapanların başında Tanpınar'ın olduğunu ifade eder. Türkiye modernleşmesini bir tür 'kendinden utanma' yani kendi kültürünü yok sayma veya terk etme ve başkasına özenme olarak değerlendirmektedir (Dellaloğlu, 2016: 29). Bu anlamda, Tanpınar *Beş Şehir* adlı eserinde kendisiyle ve geçmişiyle bütünleşme noktasında şunu söyler: "Mazi daima mevcuttur. Kendimiz olarak yaşayabilmek için, onunla her an hesaplaşmaya ve anlaşmaya mecburuz" (Tanpınar, 2016, s. 10).

Dellaloğlu'nun Tanpınar'a olan ilgisi onun sivil yazar özelliği ile modernleşmeci zihniyetinde, Batı modernliğinin geçmişten kopmadan geleceği içinde barındıran bir şimdilik bilincine dayanmasının ilk örneği olarak görmesidir. Tanpınar'ın hayatında içki, kumar hatta kokain olmasına rağmen kültürel Müslüman olabilmekten kaynaklanmaktadır (Erkilet, 2017, s. 176). Dellaloğlu, "Kültürel Müslüman"ı, Müslümanlığın teolojik anlamının dışında kullanmaktadır. Ona göre herkes kültürel Müslüman olabilir. Bayramda, cenazede veya "Allah iyilik versin" diyen birinin Allah'a inanmasına gerek yoktur. Her insanın dinini kişiselleştirmesi başka birinden farklı olabilir. Mezhep ve tarikatları açıklamayı da buna bağlayabiliriz (Dellaloğlu, 2016, s. 26).

Türkiye'de "nesillerin beraberce okuduğu beş kitap bulamayız" diyen Tanpınar'ın farklı kesimlerin birbiriyle irtibatsızlığı, kültürel kodlarımızın bu kutuplaşmadan muzdaripliği, ne sadece "Necip Fazıl" ne de sadece "Nazım Hikmet" okunarak dünyalı olunamayacağı ortadadır (Akt. Dellaloğlu, 2014, s. 117, Tanpınar, 1999, s. 251). Bu kutuplaşmanın bir zihniyet yarılmasından kaynaklı olduğu ve olaylara Meşrutiyet, Tanzimat ve Cumhuriyet dönemlerinden daha derin bir analizle bakılması, siyasal ve ideolojik cemaatlerin terk edilip sivil bir kültürel, edebi bir kamunun inşa edilmesi gerektiği bunun da kültürel ateşkes ile yapılabileceği belirtilmektedir.

Tanpınar'ın yakındığı konulardan biri; Türkiye'de bir kesimin okuduğu ya da sahiplendiği bir yazarı diğer kesimin okumamasıdır. Tanpınar'ın yapıtlarını yıllarca kendini muhafazakâr ya da sağ olarak tasavvur eden kitlelerin markası haline gelmiş Dergâh yayınlarının basması; kendini Kemalist, solcu ya da Batıcı görenler tarafından yıllarca okunmamıştır. Aynı durum Yapı Kredi Yayınları (YKY) için de geçerlidir. YKY ise kendisini çağdaş, Batılı, sol ve laik olarak tasavvur edenlerin zihniyeti olarak algılanmaktadır (Dellaloğlu, 2017).

Dellaloğlu, ülkemizde ideolojik, kültürel ve politik hatların çok derin olduğunu, bu nedenle cemaatleşmelerin güçlü olduğunu fakat günümüz okurlarının bu kalıplardan kurtulduğunu belirtir. Ona göre, Tanpınar artık muhafazakâr zihniyet dünyasından

kurtularak kişiliğini kazandı ve herkesin okuyabileceği bir yazar oldu. Geçmişte yapılan eksiklikleri ve hataları dile getiren Dellaloğlu, modernleşmeciler eğer daha önce Tanpınar'ı okumuş olsalardı hem başörtüsüne daha anlayışlı bakarlar hem de daha geniş ufuklu olabilirdi demekten kendini alıkoyamamaktadır (Dellaloğlu, 2016, s. 41).

Dellaloğlu, Türkiye'nin meselelerini güncel gerilimlerden bağımsız, soğukkanlılıkla ve derinlemesine tartışmadığını belirterek bu durumu iki örnek üzerinden açıklamaktadır. İlk örnekte Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin'in karşıt olarak okunup ikisinin de Jön Türk hareketinin iki hizbi olması ve ikisinin de modernleşmeci olduğu, farklılıklarının yönetsel olduğu; ikincisinin ise Bergsoncu olarak anılan, Dergâh dergisinde yazılarını yazan ve aralarında Tanpınar'ın da bulunduğu yazarların genel tutumunun Ziya Gökalp geleneğinden uzak olduğu görülecektir. Yine burada ifade edilmesi gereken hususun iki tutum arasındaki farkın Batı ile ilişki kurmamak açısından değil Batı'ya kimden ve nereden bağlantılandıklarıdır (Dellaloğlu, 2014, s. 116).

Dellaloğlu bir söyleşisinde Tanpınar'ın ne Türkiye'de ne de Batılı anlamda muhafazakâr olmadığını modernleşmeye çalışan Türkiye'de modern biri olduğunu ifade etmiştir. Avrupa'nın Rönesans ve Aydınlanmanın sonuçlarını zihniyet dönüşümü açısından ülkemizde uygulanabilirliğinin üzerinde çalışan biridir. Türkiye bir kimlik toplumu olup kimlik üzerinden kişiler değerlendirilmektedir. Fakat çoğu kez yaratılan tiple gerçek kişinin bir ilgisi yoktur. Tıpkı Tanpınar ve Necip Fazıl'ın muhafazakâr olmamalarına rağmen öyle bilinmeleri gibi (Dellaloğlu, 2017, s.257).

Türkiye'de modern olmayı başarmış, Batıyı en iyi bilen biri olarak Tanpınar'ı merkeze koyan Dellaloğlu, 2007 yılının aralık ayında Tanpınar'ın "Günlükler"inin ortaya çıkması ile kim olduğunun daha yakından tanındığını vurgulamaktadır.

Bir röportajında Dellaloğlu kendisini muhafazakâr olarak tanımlayanların ortaya çıkan günlüklerden dolayı büyük bir şaşkınlık ve hayal kırıklığı içinde olduklarından bahsetmektedir. Edebi metnin kalitesi yazarların karakterleri üzerinden değil metne odaklanmak üzerinden bilinebilir (Dellaloğlu, 2015). Bu günlükler ile uzun yıllardır oluşmuş olan politik, gündelik, kültürel ve insani olan imge ile anlatılan imge pek örtüşmemektedir. Alkol, uyuşturucu, kumarı olan bir gündelik hayat, CHP milletvekilliği, en yakın dostunun MEB bakanlığı yapmış olan Hasan Ali Yücel olduğu, 1960 darbesini alkışlaması, İnönü'ye hayran ve Demokrat Partiye zihnen uzak oluşu tam olarak bilinmese de bunun Tanpınar'ı okurken okuyamamanın, bakarken görememenin sonucu olduğu belirtilmektedir. Tanpınar kendisini "Demokratik Sosyalist" olarak tanımlayıp Komünizme karşı olduğunu, Sovyetleri beğenmediğini belirtir. Dellaloğlu bu çizgide olan birinin yapıtlarını Demokrat Parti ve onu devam ettiren çizgiye yakın kişiler tarafından okunması Tanpınar'ı yanlış algılama ile ilgili bir meseledir der. Tanpınar kendi döneminde Batı'yı en iyi bilen entelektüellerden biridir. Sadece Batı'yı değil Türkiye'yi de çok iyi bilenlerdendir (Dellaloğlu, 2007).

Antalyalı Genç Kıza Mektuplar adlı otobiyografisinde etkilendiği isimler şu şekilde sıralanabilir: Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Şeyh Galip, Nedim, Baki, Nail, Baudelaire,

Mallarmé, Valéry, Gerard de Nerval, Hoffman, Edgar Allan Poe, Goethe, Dede Efendi, Mozart, Beethoven, Bach, Marcel Proust, Bergson, Schopenhauer, Nietzsche, Freud. “19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi” kitabının önsözünde Heiddegger’e gönderme yapan biri olarak Tanpınar’ı anlamada hem “orası” hem de “burası” iyi bilinmelidir (Dellaloğlu, 2013).

Tanpınar’ın gelenekle, geçmişle, dinle ilişki kurması hem Türkiye modernleşme zihniyet özelliği olan bu özelliklerin dışlayıcı, reddedici olması hem de sağ ve solcuların onu muhafazakâr, sağcı olarak nitelendirmesine neden olmuştur. Fakat onun amacı Türkiye’de modernlik inşa etmektir. Geçmişle olan ilişkisinde bugünü zenginleştirme düşüncesi taşımaktadır. Modernleşmeci bir zihniyette bakıldığında Rönesans, Reform hareketleri gerici bir faaliyet olup unutulmuş geçmiş 1500’den itibaren hatırlayarak matbaanın icadıyla bu durum toplumsallaşarak yaygınlaştırılır. Batı’da Türkiye’deki şekliyle geçmiş tamamen reddeden bir düşünce ile hareket edilmemiş ileriye bakarken geçmiş kontrol ederek arkaya bakmayı da ihmal etmemiştir. Tanpınar’ın da tam olarak yaptığı bu olsa da onun yıllarca muhafazakâr bir çizgide görünmesine neden olmuştur (Dellaloğlu, 2017). Peki, nedir bu muhafazakârlık? İlk denilebilecek Batılı siyasal ideoloji olup 1789’da ortaya çıkmış ve en önemli temsilci E. Burke’ dir. Fransız İhtilalinin radikal tutumuna karşı geçmişe geri dönme özleminin ideolojisidir. Türkiye’de muhafazakâr olmak Batıdaki şekliyle anlaşılmamaktadır. Yanlış bilinen bir gerçek var ki o da muhafazakâr olmak Batılı olmayı dışlamaz. Türkiye’de muhafazakârlığın anlaşılma şekli, Batılı olmayan, Batılı olan her şeye direnme anlamına denk gelmektedir. Batıda ise bunun karşılığı reaksiyonizm yani gericiliktir (Dellaloğlu, 2017, s. 257). İkinci, muhafazakârlığı tarih ve geleneğin seçici bilgeliğinden gelen toplumsal, dini, sosyo-ekonomik kurum ve değerlerin hızlı çözülmesine neden olacak süreçlere karşı örgütlenen bir ideoloji olarak tanımlanmaktadır (2016: s. 169). Muhafazakârlık keskin olan değişime karşı ihtiyatlı yaklaşmayı tercih eder. Tümünden eskiyi istemek ve değişime karşı çıkmak değil değişen şartlara ve koşullara göre kendisini uyarlamaktadır.

Muhafazakârlık, gelenekten muhafaza etmeye değer bulduklarını yanında da görmek istediği için onu korumak ister. Değer verdiklerinin niteliğine ve niceliğine bakar ve anlamı saate kurban etmek istemez. Kronolojik olarak bugün dünden her zaman için iyidir denemez. Bu sadece insanlığın kaderini takvime teslim etmektir (Dellaloğlu, 2016, s. 115). Bir paradoks gibi gözüke de Batı bizden hem modernlik hem de gelenek açısından öndedir. Bizde gelenek daha çok modernliğin karşıtı, değişmeyen, otantik ve muhafazakârlığın bir ölçütü olarak alınırken Batı’da modernliğin içinde gelenek hep vardır. Değişmeden günümüze gelinemez zaten, gelenek de sürekli olarak bir değişim içerisindedir (Dellaloğlu, 2016, s.118). Türkiye başkasının Rönesans’ını evrensel görerek kendisinde de aynısını yaşatmak istemiştir fakat herkesin Rönesans’ı farklıdır. Bir dönem Süleymaniye, kuru fasulye, Türk kahvesinden bahsetmek muhafazakârlık olarak nitelendirilmekteydi. Muhafazakârlık, insanlık tarihinde ortaya çıkmış olumlu değerleri kategorik olarak alkışlamak demek değildir (Dellaloğlu, 2016, s.132).

Sonuç ve Değerlendirme

Modernlik Batı'da aydınlanmacı düşüncenin neticesinde aklın dine üstün gelmesi sonucu insanın özgür düşünme serüvenidir. Batı'da gelişen bu süreç toplumun tamamında büyük değişikliklere neden olmuş ve dünyanın geri kalanına bir örnek teşkil etmiştir. Bu gelişmeye kayıtsız kalamayan toplumlar da modernleşmek için değişikliğe gitmişlerdir. Bu değişiklik her toplumda farklı olmuş, özellikle Türkiye'deki yansımaları farklı algılamalara neden olmuştur.

Türk modernleşmesi Batı'nın modernliğini gördükten sonra onu taklit etmedeki trajik süreçtir. Belki de her modernleşme süreci trajiktir. Türk modernleşmecileri modernliği baştan yanlış yorumlamış ve yaşam şeklini, yorumlama biçimine göre belirlemiştir. Türkiye'de modernleşme kendi geçmişini, alfabetini terke etme ve bir tür kendinden utanma meselesi olarak görülmüştür. Bu anlamda, Tanpınar'ın "Mazi daima mevcuttur. Kendimiz olarak yaşayabilmek için, onunla her an hesaplaşmaya ve anlaşmaya mecburuz" sözünü hatırlatmak kayda değerdir.

Batı hiçbir zaman geçmişini reddederek ya da geleneklerinden vazgeçerek modern olmamıştır. Daima geleceğe yol alırken geçmişini de kontrol etmiştir. Bu süreç bizde farklı işlemiş ve geleneğe önem verenleri ya da geçmişe ait olup değerli olanı istemeyi muhafazakâr olmakla etiketlemiştir. Türkiye'de belki de bu etiketi uzun yıllar üzerinde taşıyan, okunmama ya da yanlış yorumlanmaya maruz kalan ve gerçek bir entelektüel olan Tanpınar'ın hikâyesidir modernleşme. Dellaloğlu'na göre Tanpınar, bu ülkede modernleşmenin entelektüel temelini oluşturan bir isimdir.

Türk modernleşmesinde keskin bir kutuplaşmanın varlığı, modern olmanın en önemli özelliklerinden olan dünyalı olabilmenin önüne geçmiştir. Kimlikler üzerinden bireyler değerlendirilmektedir. Bu durumda zıt kutupların birbirini anlaması, aynı derde ortak bir derman bulmaları neredeyse imkânsız hale gelmektedir.

Tanpınar toplumu anlamayı, modernleşme sürecinin serüvenini anlatmayı kendine dert edinmiş biridir. Bunun için kendini aşır toplumun ağırlıklı olarak gelenekle, dinle ilgili olması onu bu alan üzerinden eser vermeye yöneltmiştir. Şimdiyi zenginleştirme veya belki de hafızasını sahiplenmek amacıyla geçmişi ve geleneği önemsiyordu. Bugünün yedeğinde tutmak istiyordu. Onun gelenekle ilgili olması, hayatının hiçbir döneminde kültürel Müslümanlığın dışında bir Müslümanlık belirtisi olmamasına rağmen Türk modernleşmecileri tarafından muhafazakâr bir yazar olarak etiketlenmesine neden olmuştur.

Dellaloğlu ise otuzlu yaşlarından sonra Tanpınar'ı anlayabildiğini ve yanlış giden durumu düzeltmeyi, Türk modernleşmesini Tanpınar üzerinden anlatmayı adeta kendine dert edinmiştir. Özellikle "Modernleşmenin Zihniyet Dünyası ve Bir Tanpınar Fetişizm" adlı eserinde usta yazarın muhafazakâr olduğunu düşünüp uzun yıllar okumayan veya okusa da yanlış anlayan zihniyet ile onu yıllarca muhafazakâr olduğunu düşünüp okuyan zihniyet dünyasını yazarın asıl kimliğiyle tanıştırmaktadır. Dellaloğlu bu eserde hem Tanpınar hem de

Türk modernleşmesiyle ilgili yanlış olan algının üzerinde durarak, kafalardaki karışıklığa son vermeyi başarmış biridir.

Modernleşme, insanoğlunun yaşadığı zihinsel paradigma değişikliğidir. Dellaloğlu'na göre, bu zihinsel paradigmayı en iyi anlatan Tanpınar'dır. Türkiye modernleşmesini izah ederken Tanpınar, bu durumun bir ölüm kalım meselesi ve kaçınılmaz olduğunu vurgular. Arıca Dellaloğlu'na göre, Türk modernleşmesi trajiktir. Ülkemizde modernleşmenin biliminden ziyade edebiyatın yapıldığını söyleyen Dellaloğlu, bunu da en iyi yapanların başında Tanpınar'ın geldiğini söyler. Dellaloğlu, Türk modernleşmesini ironik bir şekilde ele alan Tanpınar'ın bu süreci en iyi yansıtan yazar olduğunu düşünmesi onun olay örgüsüne tek taraflı bakmamasına dayandırılabilir. Geleceğe yön veren modernleşmede geçmişini tamamen silmek, geride bırakmak, modern olmayı esas kılmazken toplumların geleceklerini ancak geçmişlerine bakarak inşa edebilecekleri düşüncesini de yansıtmaktadır.

Kaynakça

- Ahmad, F. (1995), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Türkçesi: Yavuz Alogan), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Arlı, A. (2018), *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 4. Basım, İstanbul: Küre Yayınları.
- Aytekin, A. (2013), Osmanlı-Türk Modernleşmesinin Düşünsel, Ekonomik ve Bürokratik Kodları, Isparta, SBÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 30, ss. 313-329.
- Çaylak, A. (1998), *Osmanlı'da Yöneten ve Yönetilen: Bir Şerif Mardin Çözümlemesi*, Konya: Vadi Yayınları.
- Dellaloğlu, B. F. (2013), *Kriter, Kritik Kriz: Dünyalı bir Kültür-Sanatın İmkânları, Gelenekten Geleceğe Fikir-Kültür-Sanat Dergisi*, ISSN 2147-5539. <http://www.gelenektengelecege.com/dunyali-bir-kultur-sanatin-imkanlari-besim-f-dellaloglu/>, Erişim Tarihi: 16.10.2019.
- Dellaloğlu, B. F. (2016), *Modernleşmenin Zihniyet Dünyası Bir Tanpınar Fetişizmi*, Ankara, Kadim Yayınları, 4. Basım.
- Dellaloğlu, B. F. (2017), Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Yorumlanma Biçimleri, <https://oggito.com/icerikler/ahmet-hamdi-tanpinar-in-yorumlanma-bicimleri/28026>, Erişim Tarihi: 01.11.2019
- Dellaloğlu, B. F. (2017), Zamanın İçinden Zamanın Dışından: Gelenek ve Modernlik arasında, Anakra, Heretik Yayınları.
- Dellaloğlu, B. F. (2020), *Poetik Politik Bir Kültürel Çalışmalar Ansiklopedisi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Dellaloğlu, B. F. (2014), Muhafazakârlıkla Modernleşmeciliğin Kavşağında Türkiye: Tanpınar ve Narmanlı Han, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 10(39), 113-127.
- Dellaloğlu, B. F. (2015), Tanpınar Gibi 'Huzur'suz Olanlara Entelektüel Diyoruz, <http://www.duzceyerelhaber.com/her-taraf-haberleri/34969-Prof-Dr-Besim-F-Dellaloglu-Tanpinar-gibi-huzursuz-olanlara-entelektuel-diyoruz#.Xb18t7kzbIU>, Erişim Tarihi: 16.10.2019.
- Dursunoğlu, İ. (2020), *Türk Modernleşmesinin Serencamı*, İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, (The Journal of Business, Ekonomi and Management Research), Yıl: 2020/Sayı: 1/102-108.
- Erkilet, A., (2017), *Değişirken Devam Etmek, Devam Ederken Değişmek: Zamanın içinden, Zamanın Dışından Kitabı Üzerinden Besim Dellaloğlu Sosyolojisine Dair Notlar*, İnsan ve Toplum Dergisi, 7(2), ss.173-182.
- Ekinci, Y., (2016), *Yeni Muhafazakârlığa Karşı Devrimci Muhafazakârlık, İçinde Deniz Çağlar (Edt), Öteki Muhafazakârlık*, 1. Basım, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Kaçmazoğlu, H. B. (20), *Türk Sosyolojisinde Temalar 3: Doğu-Batı Çatışması*, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2013), *Türk sosyoloji Tarihi-1 Ön Koşullar*, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Kanık, C. (2020), *Ortodoksiyi Aşmak: Sosyal Bilimler Kavşağında Şerif Mardin'e Bakmak*, İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Göle, N. (1998), Batı Dışı Modernlik Üzerine Bir İlk Ders, Doğu Batı Dergisi (İç), Sayı: 2, s. 55-62.
- Göle, N. (2002)., Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Modernleşme ve Batıcılık(iç), Editör: Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları.
- Kurtdaş, M. Ç. (2012), Osmanlı'dan Cumhuriyete Modernleşme Sürecine Kısa Bir Bakış, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 5/5(9), 101-114.
- Lewis, B. (1993), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (İngilizceden çeviren: Prof. Dr. Metin Kıratlı), 5. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Mardin, Ş. (1995a), *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Ş. (1995b) *Türkiye’de Toplum ve Siyaset, Makaleler: I*, İstanbul: İletişim Yayınları, İstanbul.
- Saygın, A. U. (2016), Anthony Giddens’ in Sosyolojisinde Modernliğin Boyutları, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR)*, 1(2), 69-80.
- Tanpınar, A. H. (2016), *Beş Şehir*, İstanbul, Dergah Yayınları.
- Taşkın, T. (2008), Türkiye’de Şerif Mardin Olayı, Taşkın Takış (Edt) *Şerif Mardin Okumaları*, Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 9-16.